

JEDINÝ MUŽ

ZACHRANĀ MISE VEDOUĆÍ
DO PEKLA JMĚNEM OSVĚTĪM

ANDREW GROSS

Jediný muž

Vyšlo také v tištěné verzi

Objednat můžete na
www.cpress.cz
www.albatrosmedia.cz

Andrew Gross
Jediný muž – e-kniha
Copyright © Albatros Media a. s., 2017

Všechna práva vyhrazena.
Žádná část této publikace nesmí být rozšiřována
bez písemného souhlasu majitelů práv.

ALBATROS MEDIA a.s.

JEDINÝ
ANDREW
GROSS **MUŽ**

CPress
Brno
2017

*Mému tchánovi Nateu Zormanovi za jeho příběhy,
ty vyřčené i ty, které ještě zůstávají uvnitř.*

Poslední zprávy novinářů i tajných služeb hovoří o určitých náznacích, že Němci možná vlastní novou výkonnou zbraň, jejíž dokončení se očekává mezi listopadem a lednem [1944]. Podle všeho je značná pravděpodobnost, že tato nová zbraň patří pod Tube Alloy [tj. uran]. Pravděpodobné následky, které by nastaly, kdyby se tato informace ukázala jako pravdivá, není třeba popisovat.

Je možné, že do konce tohoto roku budou Němci mít nahromaděný dostatek materiálu k výrobě velkého počtu zařízení, které vypustí současně na Anglii, Rusko a tuto zemi. V tom případě bude již jen malá naděje na protiakci. ... Zvláště Británii to dostane do extrémně složitého postavení, byla by však naděje na protiakci z naší strany, než bude válka zcela ztracena, pokud se náš vlastní program Tube Alloy v nadcházejících několika týdnech drasticky urychlí.

**FYZIKOVÉ PROJEKTU MANHATTAN EDWARD TELLER
A HANS BETHE ROBERTU OPPENHEIMEROVI
21. SRPNA 1943**

OBSAH

PROLOG	11
ČÁST PRVNÍ	17
ČÁST DRUHÁ	91
ČÁST TŘETÍ	195
ČÁST ČTVRTÁ	273
EPILOG	391
POZNÁMKA AUTORA	393
PODĚKOVÁNÍ	397
BIBLIOGRAFICKÉ ZDROJE	399

JEDINÝ MUŽ

PROLOG

Soukromý pokoj leží ve čtvrtém patře geriatrického oddělení nemocnice Edwarda Hinese Jr. pro válečné veterány nedaleko Chicaga, jehož chodbami se šourají starci v nemocničních županech v doprovodu sester a s pojízdnými stojany na infuze.

Do pokoje vstoupí žena. Je jí přes padesát, ale vypadá pořád mladistvě. Je vkusně oblečená v krátké prošívané bundě a olivové šále, tmavé vlasy má svázané do ohonu. Uvidí svého otce v křesle. Zdá se jí menší než kdy dřív, křeččí, dokonce víc než za poslední dva měsíce od pohřbu. Uvidí, že mu poprvé začínají vystupovat kostnaté hrany na lících, dosud však rámovaných pozoruhodně hustou kšticí – šedivějící, ale ještě ne bílou. Přes klín má přehozenou deku, před sebou puštěnou televizi. CNN. Na jednu věc se u jejího otce dalo vždycky spolehnout, i uprostřed zápasu Chicago Bears na Den díkůvzdání s hroznem vnoučat okolo: že se zeptá, jestli by mohli pustit zprávy. „Jen chci slyšet, co se děje! Co je na tom špatného?“ Tentokrát se ale nedívá, jen bez výrazu hledí před sebe.

Všimne si, že se mu třese ruka. „Taťko?“

Denní ošetřovatelka, která sedí proti němu, odloží knihu a vstane. „Podívejte, kdo přišel!“

Sotva se otočí, pravé ucho už mu příliš neslouží. Jeho dcera vstoupí a usměje se na ošetřovatelku, rozložitou černou dámu ze Svaté Lucie, kterou najali, aby s ním trávila prakticky veškerý čas.

Když si jí otec konečně všimne, tvář se mu roztáhne do šťastného úsměvu. „Ahoj, tykvičko.“

„Říkala jsem ti, že přijdu, taťko.“ Skloní se k němu, obejmě ho a políbí na tvář.

„Však jsem na tebe čekal,“ odpoví.

„Opravdu?“

„Jistě. Co se tu dá dělat jiného?“

Její oči zabloudí na policičku u jeho postele, na věci, které tam položila před měsícem při své poslední návštěvě.

Plaketa Muž roku Advokátní komory Severního Illinois, která mu visívala na stěně kanceláře. Fotografie jeho a matky u Velké čínské zdi. Snímek dvánáctimetrové jachty Hatteras, kterou měl ukotvenou ve floridském Jupiteru a kterou se nedávno rozhodli prodat. Fotky vnoučat, mezi nimi i jejich dvou chlapců Lukea a Jareda.

Mementa naplněného, šťastného života.

„Greg říkal, že se později taky staví.“ Její manžel. „Musel ještě něco zařídit.“ Urovnat nějaké potíže s tím starým domem v Highland Parku a pár vleklých záležitostí spojených s majetkem její matky.

Otec zvedne zrak: „Zařídit? Tady?“

„Jen pár věcí, taťko... Netrap se tím. My se o to postaráme.“

Otec jen poslušně přikývne. „Dobře.“ Ještě před rokem by si byl nasadil brýle a trval na tom, že si přečte každičký dokument, každičkou smlouvu.

Rukou mu láskyplně projíždí dosud hustými vlasy. „Takže dvaadvadesát, hm...? Pořád vypadáš k světu, tatí.“

„Na starce to není tak hrozné,“ pokrčí rameny s úsměvem v kostnaté tváři. „Ale na maratony už to není.“

„Vždycky můžeš běžet další ročník, ne?“ Stiskne mu paži. „Tak jak se mu daří?“ zeptá se sestry. „Doufám, že vás nezlobí?“

„Ach, ten nikdy,“ zasměje se. „Ale poslední dobou toho moc nenamluví, co odešla jeho paní. Hodně pospává. Chodíme se projít po oddělení. Má tu několik přátel, se kterými si rád popovídá. Ale většinou jen tak posedává jako teď. Dívá se na televizi. Má rád zprávy, samozřejmě. A baseball...“

„Pravda je, že toho nikdy moc nenamluvil,“ připustí dcera, „pokud nešlo o obchod. Nebo jeho Cubs. Miluje svoje Chicago Cubs. Když přišel do téhle země, ani nevěděl, co je baseball. Sto sedm let a něco, že, taťko?“

„Ještě to nevzdávám,“ zazubí se starý pán.

„Ne, tím jsem si jistá. Poslyš, a nechceš se jít projít se *mnou*?“ Skloní se k němu a vezme ho za třesoucí se ruku. „Povím ti o Lukeovi. Právě nastoupil na Severozápadní univerzitu. Tam, cos chodil ty, taťko. Je to chytrý kluk. A bojovník. Zrovna jako ty. . .“

Tvář jejího otce zahálí stín znepokojení. „Řekni mu, ať si dá pozor na ty farmářské kluky z Michiganu. Jsou velcí. A švindlují. . .“ řekne. „Víš, jsou. . .“

Vydá zvuk, jako by chtěl ještě něco dodat. Něco důležitého. Ale potom jen přikývne a poposedne si, zrak upřený do neznáma. Oči mu pohasnou.

Pohládí ho rukou po tváři. „Co se ti to pořád honí hlavou, tati? Tak moc bych si přála, abys mi to jednou všechno pověděl.“

„Nejspíš se mu toho hlavou moc nehoní, od té doby, co. . .“ zarazí se sestřička, protože nechce zmiňovat jeho ženu. „Nejsem si jistá, kolik toho ještě dokáže sledovat.“

„Úplně všechno,“ odsekne muž. „Sleduju úplně všechno.“ Otočí se ke své dceři: „To jen. . . jen teď občas trochu zapomínám. Kde je maminka?“ Rozhlédne se, jako by čekal, že ji uvidí sedět v křesle. „Proč tu není?“

„Maminka odešla, taťko,“ odpoví dcera. „Zemřela. Vzpomínáš?“

„Ach ano, ona zemřela.“ Přikývne a dál tupě hledí před sebe. „Někdy se mi to v hlavě všechno pomotá.“

„Vždycky to byl tak energický člověk,“ vykládá dcera ošetřovatelce, „ale pořád v sobě nosil tenhle zvláštní smutek, který jsme nikdy úplně nepochopili. Vždycky jsme si říkali, že to musí souviset s tím, jak ještě v Polsku za války přišel o celou rodinu. Nikdy nevěděl, co se s nimi stalo. Jednou jsme se je pokusili vypátrat, jen abychom věděli, k čemu došlo. Záznamy existují. Ale on to nikdy nechtěl vědět. Vid', taťko?“

Její otec jen přikývne, levá ruka se mu nepřestává třást.

„Podívej, chci ti něco ukázat.“ Vytáhne z tašky plastový pytel. Věci, které má rád. Magazín *Ekonom*. Několik fotografií vnučat. Tabulku čokolády Ghirardelli. „Něco jsme našli. . . Když jsme vyklízeli dům. Procházeli jsme nějaké maminčiny staré věci, které si schovala. Nahoře na půdě.“ Vyndá z pytle krabici od doutníků. „Podívej, co jsme našli. . .“

Otevře krabici. Uvnitř jsou staré fotografie. Na jedné je otec s matkou za druhé světové války, jak dostávají ocenění od vysoce postavených armádních důstojníků. Starý pas a vojenské dokumenty. Malá pomačkaná černobílá

fotografie hezké světlolové ženy ve veslici, přední okraj bílé čepice vyhrnutý vzhůru. První strana Mozartova koncertu roztržená napůl a zase splepená páskou. Lakovaná bílá šachová figurka. Věž.

V otcových očích se na okamžik rozjasní.

„A potom tohle...“ Vyloví sametovou taštičku a něco z ní vyndá.

Je to medaile. Bronzový kříž s orlem, k němuž je připevněná modročervená stužka. Taštička je zaprášená; podle všeho byla dlouho schovaná někde v krabici. Dá mu ji do dlaně. „To není jen tak nějaká medaile, tati. Je to Kříž za vynikající službu.“

Stařec na ocenění chvíli hledí a potom se odvrátí. Je poznat, že ho nevidí rád.

„Dávají je jen za nejmimořádnější hrdinské činy. Kluci to někde zjistili. Nikdy jsi nám neřekl, jak jsi prožil válku. Ještě v Polsku. Víme jen, že jsi byl v...“

Zarazí se. Kdykoli se rozprava stočila k hrůzám „táborů“, její otec vstával a odcházel z místnosti. Celé roky odmítal nosit krátké rukávy a své číslo nikdy nikomu neukázal.

„Podívej...“ Podává mu jeho fotografii s vojenskými důstojníky. „Nikdy v životě jsme to neviděli. Jak je to možné? Byl jsi hrdina.“

„Nebyl jsem hrdina.“ Zavrtí hlavou. „Nic o tom nevíš.“

„Tak mi to pověz,“ žádá dcera. „Tak dlouho se to toužíme dozvědět. Prosím.“

Otevře ústa, jako by chtěl něco říct, ale nakonec jen zavrtí hlavou a znovu se zadívá do prázdna.

„Kdybys nedokázal něco velikého, proč by ti dávali takovou medaili?“ dožaduje se. Ukáže mu fotografii hezké ženy v člunu. „A kdo je tohle? Byla z tvé rodiny ještě tam, v Polsku?“

„Ne, ne z rodiny...“

Tentokrát otec zvedne roztržený notový list a zadívá se na něj. Hluboko v očích mu cosi zajiskří. Snad úsměv, snad něco dávno pohřbeného časem, co nyní nečekaně ožilo.

„Spousta jich je taková,“ poznamená ošetřovatelka. „Nechtějí už na to vzpomínat. Drží si to v sobě navěky, dokud–“

„Dolly...“ zamumlá náhle otec.

„Dolly...?“ Dcera se dotkne jeho paže.

„Zkratka pro doleczki. Dolíčky.“ Po tváři mu přeběhne slabounký úsměv. „Hrávala tak nádherně.“

„Kdo, tati? Prosím, řekni mi, kdo to je. A za co jsi dostal tohle.“ Vloží mu do dlaně medaili. „Už není důvod držet to v sobě.“

Její otec vydá srdceryvný povzdech, který jako by v sobě tajil celý život. Nakonec se podívá na dceru. „Opravdu to chceš vědět?“

„Chci.“ Posadí se vedle něj. „Všichni chceme, tati.“

Přikývne. „Možná už je čas.“ Znovu se zadívá na fotografii. Vzpomínky zazděné jako hrobka pokrytá pískem mnoha desetiletí. „Ano, povím ti ten příběh. Ale jestli chceš vědět všechno, nezačíná to u ní.“ Odloží fotografii. „Začíná to u dvou mužů. V lese. V Polsku.“

„Dva muži...“ zopakuje jeho dcera ve snaze přimět ho k vyprávění. „Co dělali?“

„Utíkali.“ Stařec se podívá z okna, jeho oči už však vzpomínkou ožily. „Utíkali o život...“

ČÁST PRVNÍ

1

DUBEN 1944

Štěkot psů je doháněl. Už nebyli daleko.

Dva muži se za noci prodírali hustým polským lesem. Drželi se břehů Visly, jen pár kilometrů je dělilo od Slovenska. Jejich vychrtlá těla křičela vyčerpáním, byla na pokraji zhroutilí. Byli oblečení v hadrech, potrháných a špinavých; špatně padnoucí dřeváky, v hustých lesích beztak nepoužitelné, už dávno zahodili. Páchli, víc lovná zvířata než lidé.

Ale teď se štvanice chýlila ke konci.

„*Sie sind hier!*“ slyšeli za sebou výkřiky Němců. *Jsou tady!*

Tři dny a tři noci se schovávali v hromadách dřeva za plotem okolo tábora. Zakrývali svůj pach před psy směsí tabáku a petroleje. Slyšeli kroky procházejících dozorců, chybělo jen pár centimetrů, aby je objevili a zatáhli zpátky za smrtí, na jakou žádný člověk nechce ani pomyslet, dokonce ani tady.

Potom, třetí noc, se pod závojem temnoty vyškrábali ven. Šli jen v noci, kradli všechny zbytky jídla, na které na okolních farmách narazili. Tuřiny. Syrové brambory. Dýně. Ohlodávali je jako vyhladovělá zvířata. Ať to bylo cokoli, bylo to lepší než ta zatuchlá břečka, která je poslední dva roky udržovala taktak naživu. Zvraceli, jejich těla odvykla pevné stravě. Alfréd si včera zvrtnul kotník a teď se snažil držet krok o jedné noze schopné chůze.

Ale někdo je viděl a udal. Jen pár stovek metrů za sebou slyšeli psy a německé výkřiky. Blížily se k nim.

„*Hier entlang!*“ Tudy!

„Alfréde, poběž, rychle!“ vybízel mladší muž svého kamaráda. „Musíme jít dál.“

„Já nemůžu. Nemůžu.“ Krvavé, sedřené nohy kulhajícího muže zakoply a on se zhroutil z říčního náspu. Posadil se. Byl na pokraji úplného vyčerpání. „Jsem hotový.“ Znovu zaslechli křik, tentokrát ještě blíž. „K čemu to je? Stejně je konec.“ Rezignovanost jeho hlasu jen potvrdila to, co v hloubi duše oba věděli: že je po všem. Že prohráli. Dostali se tak daleko, ale teď zbývaly už jen minuty, než je pronásledovatelé chytí.

„Alfréde, musíme jít dál,“ naléhal jeho přítel. Seběhl z náspu a pokusil se zvednout druhého uprchlíka, který byl však i přes svůj zubožený stav nesnesitelně těžký.

„Rudolfe, já nemůžu. Nemá to cenu.“ Zraněný muž jen dál seděl, na konci sil. „Jdi dál. *Tady*–“ Podal příteli vak, který nesl. Důkazy, které bylo třeba vynešt. Sloupce jmen. Data. Mapy. Nevyvratitelné důkazy o nevýslovných zvěstevch, o nichž se svět musel dozvědět. „Jdi! Povím jim, žes mě tu nechal už před pár hodinami. Získáš trochu času.“

„Ne.“ Rudolf se ho znovu pokusil zvednout. „Copak jsi přísahal, že neu-mřeš tam v tom pekle, jen abys to teď vzdal...?“

Ale viděl to v přítelových očích. Totéž co viděl ve stovkách dalších párů očí ještě v táboře, u těch, co to nadobro vzdali. V tisících.

Umřít je někdy prostě jednodušší než bojovat dál.

Alfréd ležel, dýchal ztěžka, téměř se usmíval. „Teď jdi.“

Z lesa, už jen na metry daleko, zaslechli cvaknutí. Natažení kohoutu pušky. Strnuli.

Je konec, uvědomili si oba naráz. Našli je. Srdce se jim splášila strachem.

Z temnoty vystoupili dva muži. Oba v civilních oděvech, s puškami, tváře odhodlané a pomazané sazemi. Bylo jasné, že to nejsou vojáci. Snad jen místní farmáři. Třeba právě ti, kteří je udali.

„Odboj?“ pronesl Rudolf a v očích mu zajiskřil poslední doutnající uhlík naděje.

Dvojice chvíli mlčela. Jeden natáhl kohout pušky. Pak ten větší, zarostlý a v pomačkané lovecké čepici, přikývl.

„Tak nám pomozte, prosím!“ vyjekl Rudolf polsky. „Jsme z tábora.“

„*Tábora?*“ Muži si nechápavě prohlíželi jejich pruhované uniformy.

„Podívejte!“ Rudolf natáhl předloktí a ukázal jim vytetované číslice.
„Auschwitz.“

Štěkot psů už byl téměř u nich. Zbývaly jen desítky metrů. Muž v čepici se ohlédl za zvukem a přikývl. „Vezmi svého přítele a pojď za mnou.“

2

ZAČÁTEK KVĚTNA WASHINGTON, D.C.

Bylo to poprvé, co ho požádali o účast v tak vybrané společnosti, a kapitán Peter Strauss doufal, že po tom, co jim bude muset oznámit, to nebude zároveň i naposled.

Byl sychravý pondělní podvečer a nálada kolem stolu v Oválné pracovně Bílého domu byla stejně pochmurná jako olovené nebe za okny. Zprávy těch dvou uprchlíků, Rudolfa Vrby a Alfréda Wetzlera, dorazily do nejužších kruhů prezidenta Roosevelta do několika dnů od chvíle, co přešli přes polskou hranici na Slovensko.

Jako jeden z nejmladších, ale vysoce postavených důstojníků Úřadu pro strategické služby Billa Donovana, a sám Žid, Strauss věděl, že podezření ohledně nacistických vyhlazovacích táborů – tedy nejen táborů pro nucené práce – sahají až do roku 1942, kdy ze skupin evropských Židů prosáky zprávy o nějakých stech tisících Židů sebraných v ghettech ve Varšavě a Lodži a pravděpodobně zavražděných. Ale autentické výpovědi dvou uprchlíků z Auschwitzu, podepřené skutečnými dokumenty ukradenými přímo ze správních úřadů tábora, které uváděly jména a čísla a vypovídaly o průmyslově uspořádaném procesu masové likvidace, dodaly věrohodnost těm nejhorším obavám.

Roosevelt, jeho ministr války Henry Stimson, ministr financí Robert Morgenthau, šéf zpravodajců a ředitel Úřadu pro strategické služby OSS William Donovan a jeho pobočník kapitán Peter Strauss seděli kolem oválného stolu, prohlíželi si neutěšené zprávy a uvažovali o tom, co všechno mohou

znamenat. Ještě znepokojivější byly výpovědi uprchlíků o tom, že tábor smrti se rychle rozšiřuje a že roste také tempo vyhlazování masovým plynováním vězňů. Každý týden byly systematicky likvidovány tisíce a tisíce lidí.

„A to je jen jedno z mnoha takových center smrti,“ poznamenal ponuře Morgenthau, také Žid, jehož prominentní newyorská bankéřská rodina právě dohlédla na to, aby se autentické výpovědi uprchlíků dostaly do rukou prezidenta. „Máme zprávy, že jsou jich desítky. Celé rodiny posílají do plynových komor, hned jak přijedou. Celá města.“

„A jaké jsou teď naše možnosti, pánové?“ rozhlédl se kolem stolu sklíčený prezident. Třetí krvavý rok ve válce, obavy z chystané invaze, rozhodnutí počtvrté kandidovat i progresse jeho ochromující choroby si na něm vybraly svou daň, ale nedokázaly zbavit jeho hlas bojovnosti. „Nemůžeme tu jen tak sedět a dopustit, aby se odehrávala taková nepředstavitelná zvěrstva.“

„Židovský kongres a Výbor pro válečné uprchlíky náš žádají, abychom tábor vybombardovali,“ radil ministr financí. „Už nemůžeme jen tak sedět a čekat.“

„Čeho přesně tím dosáhneme?“ zeptal se Henry Stimson, který sloužil ve vládě dvou prezidentů před Rooseveltem a který se vrátil z penze, aby řídil válečné úsilí státu. „Kromě toho, že zabijeme spoustu nevinných vězňů. Naše bombardéry sotva doletí tam a zase zpátky, když budou plně naložené. Utrpíme značné ztráty. A všichni víme, že na to, co nás čeká, potřebujeme jeden každý z nich.“

Byl květen 1944 a zprávy o finálních přípravách na chystanou invazi do Evropy už stihly proniknout až na Straussovou úroveň.

„Tak jim můžeme aspoň narušit plány a vybombardovat železnice,“ žadonil Morgenthau, který zoufale toužil přesvědčit prezidenta k nějaké akci. „Vězně tam dovážejí v zapečetěných vlcích. Tím bychom aspoň zpomalili tempo vyhlazování.“

„Teď, když se v noci nad celou Evropou prohánějí bombardéry... dělat takové přesné údery na železnice? A když, jak říkáte, je takových táborů mnoho?“

Stimson zaznamenal jeho skepsi. „Myslím si, že to nejlepší, co pro ty ubohé lidi můžeme udělat, pane prezidente, je co nejrychleji se k nim dostat a osvobodit je. Ne sponzorovat nějaké nedomyšlené nálety. Tak to vidím já.“

Prezident se zhluboka nadechl a sundal si brýle s drátěnými obroučkami. Tmavé kruhy kolem očí svědčily o neradostném údělu muže mezi mlýnskými kameny. Mnoho jeho nejbližších přátel byli Židé a žádali bezodkladnou akci. Jeho tým vnesl do vlády víc Židů než kterýkoli předchozí. A jako lidská, soucitná bytost, která se vždycky snažila dávat naději a sílu obyčejnému člověku, byl zprávami o zvěrstvech, které si právě přečetl, znechucen víc než čímkoli, co mu přistálo na stole za celou válku, dokonce víc než tragickými ztrátami amerických životů na tichomořských plážích a ztrátou vojenských jednotek na moři cestou do Anglie.

Ale jako realista Roosevelt věděl, že jeho ministr války má pravdu. Měli před sebou příliš mnoho, a bylo to všechno příliš důležité. Navíc protizidovská lobby byla v zemi dosud velmi silná a zprávy o vojácích ztracených v boji o záchranu židovských životů by se mu příliš nehodily, pokud chtěl být počtvrté zvolen. „Bobe, vím, jak je to pro tebe těžké.“ Položil ruku na rameno ministra financí. „Je to těžké pro nás pro všechny. Což nás přivádí k důvodu, proč jsme se tu dnes večer sešli, pánové. Náš zvláštní projekt. Jak se jmenuje, ‚Sumec‘?“ Otočil se na šéfa OSS plukovníka Donovana. „Pověz mi, Bille, máme nějakou naději, že je ten projekt ještě živý?“

Jméno „Sumec“ znalo jen velmi málo lidí. Byl to název tajné operace, které velel Strauss a jejímž cílem bylo propašovat z Evropy jednoho konkrétního jedinca. Polského Žida, o kterém Rooseveltovi lidé tvrdili, že je pro jejich válečné úsilí nepostradatelný.

Už v roce 1942 se zjistilo, že nositelům dokladů některých latinskoamerických států se ve Varšavě dostávalo zvláštního zacházení. Po několik měsíců se proto stovkám polských a holandských Židů vydávaly falešné doklady z Paraguaye a Salvadoru, aby dostali propustku z Evropy. Mnoho se jich dostalo do severní Francie, kde byli internováni v detenčním centru ve vesnici Vittel, zatímco jejich spisy procházeli skeptičtí němečtí úředníci. Jakkoli nacisté o původu těchto dokumentů pochybovali, nemohli si dovolit rozčítit neutrální latinskoamerické země, jejichž autoritářští vládcí jim v podstatě projevovali sympatie. Způsob, jak se právě těmto konkrétním uprchlíkům podařilo přijít k dokladům, tajně pořízovaným antinacistickými emisary na paraguayské a salvadorské ambasádě v Bernu, i ke svému pochybnému původu, se dařilo

držet v tajnosti. Stejně tak zůstával nejasný způsob, jak kontakty sympatizující se Spojenými státy dokázaly dostat dokumenty právě do rukou daného subjektu a jeho rodiny (krycí jméno „Sumec“), které se snažily propašovat ven z Evropy. Nějakou dobu se vyhlídky jevíly nadějně. Dvakrát byl zorganizován transport z Evropy, přes Holandsko a přes Francii. Ale Němci akci vždycky na poslední chvíli překazili. A potom, teprve před třemi měsíci, jeden informátor z Varšavy podezřelý původ dokumentů vyzradil, a osud všech vittelských Židů, včetně toho jednoho, kterého tak zoufale potřebovali, se nyní ocitl na tenounké nitce.

„Obávám se, že jsme narazili na překážku, pane prezidente,“ začal Donovan. „Nevíme jistě ani to, jestli tam opravdu je.“

„A pokud ano, tak jestli je ještě naživu...“ dodal ministr války Stimson. „Naši zpravodajci o té záležitosti nevědí vůbec nic.“

Emisaři, kteří předávali dokumenty, byli zatčeni a teď seděli v nacistických žalářích.

„Řekli mi, že toho muže stále potřebujeme. Za každou cenu.“ Prezident se otočil ke svému ministrovi války. „Platí to pořád?“

„Absolutně,“ přikývl Stimson. „V Rotterdamu už jsme byli blízko. Dokonce už byl dohodnutý transport. Ale teď...“ Zavrtěl ponuře hlavou, nato vzal pero a namířil ho na maličký flíček na mapě Evropy, která visela na stojanu vedle konferenčního stolu.

Místo jménem Oswiecim. V Polsku.

„Osvětím?“ Roosevelt si nasadil brýle.

„Osvětím je polské jméno pro Auschwitz, pane prezidente,“ vysvětlil ministr války. „Což, ve světle zprávy, kterou jsme si všichni právě přečetli, je důvod, proč jsme tady.“

„Aha.“ Prezident přikývl. „Takže teď je z něj jeden z pěti milionů anonymních Židů, vyhnaných z domovů proti své vůli, bez dokumentů a bez totožnosti?“

„A za pochybným osudem,“ zavrtěl vážně hlavou ministr financí Morgenthau.

„Jsou to i naše osudy, co se ocitlo na miskách vah, pánové.“ Roosevelt odstrčil od stolu své kolečkové křeslo. „Takže jste mi přišli říct, že jsme udělali

všechno, co se dalo, abychom toho muže našli a dostali ho ven. A teď je ztracený. My jsme ztraceni.“

Rozhlédl se kolem stolu. Okamžik nikdo neodpověděl.

„Možná ne tak úplně ztraceni, pane prezidento,“ předklonil se šéf OSS. „Můj kolega kapitán Strauss se na tu situaci podíval důkladněji. A má za to, že by mohl existovat ještě jeden, poslední způsob...“

„Poslední způsob?“ Prezidentův znavený pohled padl na mladého pobočníka.

„Ano, pane prezidento.“

Kapitán, absolvent Kolumbijské právnické fakulty, byl asi třicetiletý muž s mírně prořídými vlasy. Chytrý chlapec, řekli Rooseveltovi. „Tak dobrá, synu, poslouchám vás,“ řekl prezident.

Strauss si odkašlal a ještě jednou se podíval na svého nadřízeného. Otevřel složku.

„Pokračuj,“ kývl na něj Donovan. „Vysvětli mu svůj plán.“

3

LEDEN, O ČTYŘI MĚSÍCE DŘÍVE DETENČNÍ CENTRUM VITTEL, OKUPOVANÁ FRANCIE

„Tati, tati, probud' se! Jsou tady!“

Chladný ranní vzduch prořízly píšťalky. Dr. Alfred Mendl se probudil na úzkém lůžku, paži ovinutou kolem své ženy Marty, aby ji ochránil před lednovou zimou. Nad nimi stála jejich dcera Lucie, nervózní i vzrušená zároveň. Stála u dekou zakrytého okna přeplněné místnosti, která byla určena nejvýš pro čtyři lidi, ale o kterou se teď dělili se čtrnácti dalšími. Nebylo to vhodné místo, kde by děvče mělo oslavit své dvaadvacáté narozeniny jako ona včera. Lidé, schoulení na zavšivených matracích, spící mezi rozházenými kufry a skrovnými majetky, se začali pomalu soukat zpod pokrývek a zimmníků s předtuchou, že se určitě něco děje.

„Tati, podívej se!“

Venku na podestě chodila od pokoje k pokoji francouzská milice a tloukla obušky do dveří. „Vstávat! Z pelechů, vy líní židáci. Všichni, kdo mají zahraniční pasy, seberte si věci a přijďte dolů. Odjíždíte!“

Alfredovi poskočilo srdce. Že by po osmi těžkých měsících konečně nastal jejich čas?

Vyskočil z postele, ještě oblečený v pomačkaných tvídových kalhotách a vlněném nátělníku, ve všem, co ho aspoň trochu hřálo. Už měsíce všichni spali noc co noc ve svých nejteplejších šatech a prali je, kdykoli se naskytla příležitost. Alfred málem klopýtl přes rodinu uloženou na podlaze vedle nich. Místa na spaní si každý měsíc střídali.

„Všichni, kdo mají zahraniční pas, sbalit a vypadnout!“ nařídil černě oděný policista, který právě rozrazil dveře.

„Marto, vstávej! Sbal nám věci. Možná už je konečně čas!“ řekl své ženě s pocitem naděje. Naděje, která byla za poslední rok mnohokrát roztrhána na kusy.

Všichni lidé v místnosti si pro sebe něco mumlali a pomalu se probírali k životu. Škvírami v dekami zakrytých oknech sem sotva prosvítal den. Vittel byl detenční tábor v severovýchodním koutě Francie. Skládal se z šestipatřicet hotelů tvořících kruh kolem velkého nádvoří. Nebyly to právě „čtyři hvězdičky“, říkalo se tady, protože celé zařízení bylo obklopené třemi řadami ostnatého drátu a stráženo německými hlídkami. Drželi tu tisíce lidí – politických vězňů, občanů neutrálních nebo nepřátelských zemí, u nichž Němci doufali, že je za někoho vymění – ale Židé, většinou polského a holandského původu, o jejichž osudu se právě rozhodovalo v Berlíně, byli drženi všichni pohromadě. Francouzský policista, který přišel do pokoje, se prošel mezi probouzejícími se těly a pobízel je obuškem. „Neslyšíte mě? Všichni sbalit. Rychle, rychle! Co tu lelkujete? Pojedete pryč.“

Do těch, kteří se pohybovali pomalu, hrubě šťouchal obuškem a kopal jim do kufrů roztroušených po podlaze.

„Kam jedeme?“ ptali se lidé v různých jazycích a přízvucích: polsky, jidiš, nemotornou francouzštinou, a všichni klopýtali jeden přes druhého, aby si posbírali věci.

„Uvidíte. Jen sebou hněte. Nic jiného mě nezajímá. A připravte si papíry. Všechno zjistíte dole.“

„Vezmi naše papíry!“ Alfred se zadíval na Martu a Lucii s nadějí v srdci. *Že by ta chvíle konečně přišla?* On a jeho rodina tu čekali už tak dlouho. Osm krutých měsíců od chvíle, co sem přišli s falešnými dokumenty, které dostali od emisara z paraguayské ambasády ve Varšavě. Nejdříve na švýcarskou hranici přes Slovensko a Rakousko, kde je ale odmítli; potom vlakem přes okupovanou Francii do Holandska, celou dobu pod ochranou paraguayské ambasády ve Varšavě jako cizí státní příslušník s rodinou, který přijel vyučovat na univerzitu ve Lvově. Jednou se dostali dokonce až na molo v Rotterdamu, kde se měli nalodit na švédskou nákladní

lod' *Prinz Eugen* směřující do Stockholmu. S lodním lístkem v ruce je ale znovu odmítli, protože bylo třeba ověřit jejich dokumenty. Nato je poslali do tohoto předpekli Vittelu, zatímco židovské organizace ve Švýcarsku a americká a britská vláda se je snažily obhájit a naléhaly na paraguayskou a salvadorskou vládu, aby jejich dokumenty uznaly. Od té doby je drželi tady v tomhle diplomatickém pekle. Pořád slibovali, že se na tu záležitost podívají. Ještě den, ještě jeden den, než to vyřídí německé ministerstvo zahraničí a latinskoamerické ambasády. Alfred a jeho rodina se dokonce naučili španělsky, aby působili přesvědčivěji. Samozřejmě že věděli, že jejich dokumenty nestojí ani za ten papír, na kterém byly vytištěné. Alfred byl Polák, narozený ve Varšavě, a vyučoval fyziku na univerzitě ve Lvově poté, co strávil mnoho let v Praze a Göttingenu s těmi nejlepšími mozky na poli atomové fyziky. Aspoň než ho před rokem zbavili postavení, zahodili a spálili jeho diplomy. Marta byla z Prahy, nyní obsazené nacisty, ale už léta měla polské občanství. Všichni dobře věděli, že jediné, co brání tomu, aby je někam odvezli a už o nich nikdy nikdo neslyšel, jsou tyhle dokumenty, jakkoliv podezřelé, které mu zařídil kdosi, koho neznal, s příslibem, že jeho a celou rodinu dostane do Ameriky, kde ho čeká vřelé přivítání od jeho starých kolegů Szilarda a Fermiho. To, čemu posledních několik měsíců museli čelit, bylo pořád mnohem lepší než to, co by je bylo čekalo doma. Už před měsíci se dozvěděl, že na univerzitě ve Lvově proběhly čistky stejné jako ty ve Varšavě a Krakově. Poslední z jeho kolegů byli zastřeleni, vyhozeni na ulici nebo odvezeni i s rodinami kamsi, odkud už se nikdo z nich nevrátil.

Přípravte si papíry, říkal ten policajt. Bylo to dobré znamení, nebo špatné? Alfred nevěděl. Ale kolem něj se všichni probírali k životu a pulzovali nervozitou i očekáváním. Snad už se aspoň konečně všechno vyjasní. Možná konečně odjedou.

Neuplynul den, aby nesnil o tom, že svou práci představí lidem, kteří usilují o dobro, a ne těmhle nacistům.

„Miláčku, pospěš si, honem!“ Pomáhal své ženě naskládat věci do kufru. Marta byla poslední dobou slabá. V listopadu chytila chřipku, která ji od té doby neopustila. Co vyrazili na tuhle cestu, jako by zestárla o deset let.

Všechno museli nechat doma. Svůj krásný porcelán. Svou sbírku starožitného lékárnického skla. Všechna ocenění, která kdy dostal. Všechno cenné až na pár fotografií a samozřejmě svou práci. Nacpali do malých zavazadel všechno, co s sebou měli. Věděli, že až přijde čas odjet, bude to narychlo.

„Lucie, rychle!“ Alfred si posbíral papíry a naházel je do kožené aktovky k těm několika knihám, které si s sebou mohl vzít. Může přijít o šatstvo, o akademické diplomy i fotografie rodičů na Visle ve Varšavě, osobní věci, které mu byly nejcennější. I o své nejcennější boty může přijít. Ale jeho práce – jeho práce musí zůstat. Jeho vzorce a výzkumy. Všechno záviselo na tom, jestli je dokáže vynést. Jednoho dne na ně dojde. Rychle nacpal všechno do aktovky a zamkl ji. „Marto, Lucie, musíme jít.“

Několik lidí z přeplněného pokoje zůstalo sedět a popřálo těm, kdo odcházeli, hodně štěstí, jako když se spoluvězni loučí s druhem, který dostal milost. „Na viděnou v lepším životě,“ říkali, jako by věděli, že jejich osudy tak růžové nebudou. Mezi lidmi, jejichž životy se násilně spojily na celé měsíce do tak stísněného prostoru, rozkvetly zvláště důvěrné vztahy.

„Pánbůh s vámi! Sbohem!“

Alfred, Marta a Lucie vyšli ven a vlili se do řeky lidí mířících po venkovních chodbách dolů na nádvoří. Rodiče drželi za ruce děti; synové a dcery pomáhali starcům pomalu kráčejícím po schodech, aby v tom spěchu neklopýtli. Dole je nahnali na rozlehlé nádvoří, lidi rozechvělé lednovým mrazem, mumlající i nahlas rozmlouvající se sousedy o tom, co se asi bude dít. Nad nimi se k zábradlím tiskl dav těch, kteří zůstali.

„Tati, co se s námi bude dít?“ zeptala se Lucie s očima upřenýma na Němce se samopaly.

Alfred se rozhlédl. „Já nevím.“

Byli tu Němci – vždycky tu byli – ale nebylo jich tolik, kolik by se dalo čekat, kdyby se jim mělo stát něco zlého. Lidé se v chladu choulili k sobě. Obchodníci, učitelé, účetní, rabíni. V dlouhých vlněných kabátech a homburgách a fedorách.

Zazněly píšťalky. Před zástup nakráčel oficiálně vyhlížejí kapitán místních francouzských milic s německým důstojníkem v patách a nařídil, ať se

všichni seřadí s připravenými dokumenty. Němec měl na sobě šedivý vlněný důstojnický svrchník se značkami vojenské rozvědky Abwehr, což dělalo Alfredovi starosti.

On a jeho rodina se chopili kufrů a zařadili se do fronty.

Francouzský důstojník se vydal kolem fronty a kontroloval jednu rodinu po druhé, podrobně zkoumaje jejich dokumenty i obličeje. Některým nařídil zůstat, kde jsou; jiné odmávl ke straně nádvoří. Všude stály ozbrojené stráže. Psi, kteří hlasitě štěkali a napínali vodítka, děsili malé děti i některé z rodičů.

„S největší radostí odsud vypadnu,“ řekla Marta. „Ať nás odvezou kamkoliv.“

„To i já,“ přikývl Alfred, i když v náladě mezi vojáky cítil něco, co se mu nezdálo. Čepice měli naražené na hlavách, ruce připravené na zbraních. Žádná lehkovážnost. Žádné bratříčkování.

Ti, kdo neuměli francouzsky, byli posláni ke straně, aniž by věděli, co se děje. Jedna rodina, Alfred měl za to, že jsou to Maďaři, se dala do hlasitého křiku ve své mateřštině, když se ji francouzský milicionář pokusil odstrčit a nato jí rozkopř kufr plný náboženských předmětů, které se starý muž a jeho žena marně snažili posbírat. Jiný muž, podle všeho rabín, s dlouhým bílým plnovousem dlouze a rozčileně strkal kapitánovi milice pod nos své dokumenty. Francouzský důstojník mu je nakonec vytrhl z ruky a hodil je po něm, načež se stařec i jeho choť vrhli na zem a sbírali je tak dychtivě, jako by to byly tisíce zlotých.

Ne, říkal si Alfred, tady něco není v pořádku.

Kapitán a jeho německý dohlížitel postupovali kolem fronty. Vojáci i dozorcí postupně používali čím dál hrubější sílu, aby drželi lidi na uzdě.

„Nebojte se, nám už je kontrolovali mockrát,“ ujišťoval Alfred Martu a Lucii. „Určitě projdou.“

Ale šířil se jím znepokojivý pocit, jak každá lidská interakce končila jen frustrací a hněvem a další a další lidé byli příkře zaháněni do narůstajícího zástupu obklopeného po zuby ozbrojenými strážemi.

Za zdmi kolem areálu zaslechli sykot zastavujícího vlaku.

„Vidíte, někam nás povevou.“ Alfred se před svou rodinou snažit znít optimisticky.

Nakonec se francouzský důstojník propracoval až k nim. „*Papíry*,“ poručil netečně. Alfred mu podal cestovní dokumenty, podle kterých byli on a jeho rodina pod ochranou paraguayské vlády a v Polsku bydleli jen posledních sedm let.

„Už dlouho čekáme, kdy budeme moct odjet domů,“ oslovil Alfred francouzsky důstojníka, jehož těkavé oči se nedívaly na něj, jen sem a tam, z dokumentů na jejich tváře, tak jako tolikrát za posledních osm měsíců. Důstojník SS stál za ním, ruce sepjaté za zády, s kamenným výrazem, ze kterého Alfredovi nebylo dobře.

„Líbil se vám pobyt u nás ve Francii, señorito?“ zeptal se kapitán milicí Lucie obstojnou španělštinou.

„Sí, pane,“ odpověděla tak nervózně, že to Alfred na jejím hlase ihned poznal. Kdo by nebyl? „Ale jsem připravená vrátit se domů.“

„O tom nepochybuji,“ odvětil kapitán. Potom předstoupil před Alfreda. „Píše se tu, že jste profesor?“

„Ano. Fyzika. Elektromagnetismus.“

„A kde jste získali tyto dokumenty, monsieur?“

„Cože? Kde jsme je získali...?“ zakoktal se Alfred, útroby zkamenělé strachem. „Tyto vydala paraguayská ambasáda ve Varšavě. Ujišťuji vás, že jsou platné. Podívejte, tady můžete vidět...“ Chystal se důstojníkovi ukázat úřední razítko a podpisy.

„Obávám se, že vaše dokumenty jsou padělané,“ prohlásil kapitán milicí.

„Pardon?“

„Jsou bezcenné. Obávám se, že jsou stejně nepovedené jako vaše španělština, mademoiselle. *Všichni mě poslouchajte...*“ Zvýšil hlas tak, aby ho slyšel celý zástup. „Již nejste pod ochranou paraguayské a salvadorské vlády. Bylo zjištěno, že tato víza a cestovní pasy jsou neplatné. Nyní jste vězni francouzské vlády, která za těchto okolností nemá jinou možnost než vás předat německým úřadům.“

Celý dav slyšitelně zalapal po dechu. Kdosi zalkal: „*Můj Bože, to ne!*“ Jiní se jen otočili ke svým sousedům a zamumlali: „Co to říkal...? Že jsou neplatné?“

K Alfredově hrůze začal důstojník trhat jeho dokumenty na cáry. To jediné, co je posledních deset měsíců drželo při životě, jejich jediná cesta ke svobodě, se teď jako popel snášelo z jeho rukou na Alfredovy boty.

„Vy tři, sem,“ postrčil je důstojník hrubě, „k ostatním.“ Potom beze slova přistoupil k dalšímu v řadě. „Další.“

„Co jste to udělal?“ Alfred se sklonil, aby posbíral ze země cáry svých dokladů. Zatahal důstojníka za rukáv. „Ty dokumenty jsou dokonale platné. Byly kontrolovány už mnohokrát. Podívejte, podívejte...“ Ukázal na roztrženou stránku s podpisy. „Jsme paraguayští občané, kteří se chtějí vrátit domů. Žádáme transport!“

„Tak vy *žádáte* transport?“ Teď poprvé promluvil důstojník SS doprovázející kapitána milicí. „Budte ujištěn, že transport je připraven.“

Do fronty se protlačili dva strážci a zbraněmi je vytlačili ven. „Vezměte si zavazadla a stoupněte si sem!“ Ukázali k davu dalších držitelů latinskoamerických pasů, které teď obklopovali strážci a které začínal požírat prohlubující se pocit beznaděje.

Lidé začali provolávat výkřiky pobouření a protestu, mávat svými dokumenty, když se jejich sny o svobodě po osmi měsících čekání, doufání, živoření v klecích najednou rozplynuly. Francouzský důstojník oznámil v několika jazycích, že držitelé těchto cestovních dokumentů mají pět minut na to, aby si posbírali zavazadla a nastoupili do vlaku připraveného za zdmi tábora.

„Kam nás vezete?“ křičela jedna vyděšená žena. Už několik měsíců se detenčním táborem jako epidemie tyfu šířily zvěsti o temných místech, kde lidé mizí navěky.

„Na pláž,“ zasmál se jeden z francouzských milicionářů. „Na jih Francie. Kam jinam? Copak tam všichni nechcete?“

„Zařídili jsme vám expresní vlak. Žádný strach,“ zasmál se jiný se stejným sarkasmem. „Vy latinskoameričtí aristokrati budete cestovat první třídou.“

Vřava se šířila jako požár. Někteří odmítali přijmout svůj osud. Starý rabín s bílým plnovousem a jeho žena se posadili na své kufry a odmítali se pohnout. Jiní vztekale pokřikovali na černě oděné strážce, které, teď

když vyšel najevo pravý důvod jejich konání a dav se začal vzpouzet, se začínaly přibližovat, naháněly lidi jako ovce k vstupní bráně a mávaly přitom zbraněmi.

„Zůstaňte pohromadě,“ poručil Alfred Martě a Lucii, které k sobě tiskly svá zavazadla. Na chvíli je rozdělil dav směřující k bráně, klející a v záchvatech vzteku se ohánějící svými bezcennými dokumenty. Stráže se semkly blíž a hrubě šťouchaly do lidí pažbami pušek jako bodci na dobytek. Bělovousý rabín a jeho paní se stále odmítali pohnout; nyní nad nimi stál německý strážný a křičel na ně, jako by byli hluší. „*Aussen*.“ Ven. „Vstávat! Hned.“ Začínaly propukat rvačky. Na několika tvářích se objevila krev, jak je zasáhly pažby. Několik starých lidí upadlo na zem a dav šlapal po jejich tělech navzdory zoufalým prosbám a křiku těch, kdo se ho snažili zastavit.

Ale jedna rodina po druhé nedostala jinou možnost než jít. V obavách se všichni chápali svých zavazadel. Milice je poháněla obušky a puškami směrem k přední bráně. Někteří se modlili, jiní sténali, ale všichni šli, kromě rabína a jeho paní. Do davu se vmísily stráže a kopaly lidem do zavazadel. „Je to tvoje? Vezmi si to, nebo to tu zůstane!“ Sunuli se jako dobytek provizorní drátěnou bránou Vittelu, psi štěkali, napínali vodítka, všude se ozývaly rozhořčené výkřiky, nářek, pláč, lidé podléhali svým nejhorším obavám.

„Tati, co se to děje?“ zeptala se Lucie vyděšeným hlasem.

„Pojď a drž se u mě,“ odvětil Alfred, který k sobě tiskl svou a Martinu tašku a nepostradatelnou aktovku. „Třeba to bude jen další detenční centrum jako tady. Už jsme přežili horší věci.“ Snažil se vypadat tak optimisticky, jak jen dokázal, i když v nitru věděl, že skutečnost bude horší. Teď byli bez dokladů. A Martino zdraví se zhoršovalo. Prošli přední bránou, poprvé za osm měsíců se ocitli za ostnatým drátem.

Na kolejích na ně čekal nákladní vlak. Nejdříve si všichni mysleli, že není určen jim. Vagóny vypadaly jako na dobytek nebo koně. Potom všechny vylekal náhlý lomoz otevíraných dveří. Zá zády se jim postavily francouzské stráže. Vojáci okolo vlaku byli všichni Němci, což budilo v srdcích lidí svíravou hrůzu.

„Tady máte své přepychové kočáry, židáci,“ chechtal se jeden z nich. „Dovolíte? Rád vám pomohu.“ Zvedl pušku a pažbou udeřil nejbližšího muže do hlavy. „Všichni dovnitř.“

Nejprve se zdvihla vlna odporu. Lidé protestovali, prali se. Tenhle vlak se hodil pro prasata, ne pro lidi. Pak se za nimi ozvaly dvě krátké dávky ze samopalů a všichni se otočili. Bělovousý rabín a jeho žena leželi na zemi vedle kufrů v kaluži krve.

„Ach můj Bože, chystají se nás zmasakrovat!“ zaječela jakási žena.

Všichni zamířili do vlaků. Jeden za druhým se cpali dovnitř, mladí i staří, v rukou své skrovné majetky. Když někdo něco nemohl unést nebo zastavil, aby naložil své věci postupně, vyrvali mu zavazadla z ruky a zahodili je na nástupiště, které postupně pokrývaly oděvy, fotografie a toaletní potřeby.

„Ne, to je moje!“ křičela jakási žena.

„Nastupovat. Nastupovat. Nebudeš to potřebovat.“ Strážný ji postrčil do vlaku.

„Nejsou tu sedadla,“ řekl někdo. Alfred pomohl nastoupit Martě a Lucii a někdo do něj zezadu strčil. Když si všichni mysleli, že je vagón plný, strážé tlačili dovnitř další. Za několik minut se ve vagónu dalo sotva dýchat.

„Není tu místo! Už tu není místo! Prosím...“ sténal kdosi. „Udušíme se tu.“
Dovnitř se tlačili další.

„Prosím, já tam nechci!“ překřikoval pláč mužský hlas.

„Padej, chceš skončit jako oni?“ odvětil mu hlas strážce, který kynul k mrtvému rabínovi a jeho ženě na nádvoří.

„Moje dcera, moje dcera. *Sophie*...!“ křičela jakási žena. Mladá dívka, donesená davem do jiného vagónu, jí z dálky odpovídala: „Maminko!“

Strážé dál cpaly a těsnaly do vagónu lidi i se vším, co si s sebou nesli, až byl prostor přeplněný víc, než by si Alfred dokázal jen představit.

Potom se dveře s prásknutím zavřely.

Nejdříve byla jen tma. Jediné světlo zvenčí sem prosvítalo uzounkými štěrbinami v bočních dveřích. Ve smolné černi se ozvalo několik tichých stěnů, potom všichni ztichli. Bylo to mlčení lidí, kteří nevědí, co bude dál. Nebylo místo na jediný pohyb, na natažení paží, na dech. Ve vagónu to páchlo osmdesáti lidmi nacpanými do prostoru, kde by měla být sotva polovina, z nichž mnoho se už celé týdny nemýlo.

Zůstali tak, naslouchajíce jen výkřikům zvenčí, až zaslechli píšťalku a vlak se dal s trhnutím do pohybu. Teď začali lidé mumlat, vzlykat, modlit se. Stáli, ve tmě se opírali jeden o druhého. V rohu byly dva kbelíky, jeden s vodou – ale pro tolik lidí jí sotva bylo dost. Druhý byl prázdný. Alfred si uvědomil, k čemu je určený.

„Kam nás vezou, Alfrede?“ zeptala se Marta namáhavě, když začal vlak nabírat rychlost.

„Já nevím.“ Našel ve tmě její a Luciinu ruku a pevně je stiskl. „Ale aspoň jsme spolu.“

4

Když vlak odjel, Gruppenführer plukovník Martin Franke si stoupl na koleje před detenčním centrem. Bylo po všem. Židi se sbalili a vypadli. Jejich podvod vyšel najevo a teď už pro ně není odvolání. Věděl, že stačí dost dlouho mávat nastraženou návnadou, a on se někdo chytí. Tihle Židi by se porvali o polo-prázdnou misku pomyjí vylytou na zem, i kdyby to znamenalo udat vlastního člověka. Díval se, jak poslední vagón supí kdoví kam. Tam, kam jedou, jim už nepomůže žádný pas ani vízum na celém světě.

„Kapitáne.“ Kývl na francouzského policejního důstojníka, jehož muži teď uklízeli zaneřádný dvůr i se dvěma třemi tvrdohlavými židáky, co se tu váleli v kalužích krve. Bylo třeba je popravit na výstrahu ostatním. „Dobrá práce, kapitáne.“ Po těch, kdo právě nastoupili do vlaku, teď nezůstane už ani stopa.

„Promiňte, plukovníku...“ Francouzský důstojník se sehnul a sebral ze země něčí roztrhané dokumenty. „Ale byly...?“

„Byly co?“ Franke se na něj otočil. „Mluvte.“

„Byly opravdu falešné? Ty pasy. Byly to padělky?“

Franke si od něj vzal dokument umazaný šlápotami. V tom spěchu, aby už už byli ve vlaku, ho nejspíš pošlapali vlastní příbuzní toho člověka.

„Co na tom teď sejde?“ Voják pokrčil rameny. „Od začátku bylo stejně jasné, že nikam nepojedou.“

„Promiňte, plukovníku...?“

„Dohlédněte, ať se postarají o všechny ostatní dokumenty. Do našich záznamů,“ poručil Franke, aniž by mu odpověděl na otázku.

„Ano, pane Gruppenführere.“ Kapitán zasalutoval a odešel.

Franke si přitáhl k tělu těžký šedý důstojnický kabát. Táhl se sem dva dny z Varšavy, a kde teď je? Ani v Paříži; ani v nějaké teplé, útulné kavárničce s lahví starého médocu s nevázanou francouzskou číšnicí na klíně. Ne. Pakuje hordu bezvýznamných vystrašených židáků ve vězení někde uprostřed zatraceného lesa. Neuplynul ani den, aby mu nechybělo jeho staré místo. Ještě před rokem pracoval u německého ataše v Lisabonu. To bylo místečko! Válku trávil tak, že chodil na večírky v baru na střeše Mundialu a tříbil si tam diplomatické dovednosti. S trochou štěstí se mohl do roka stát vrchním přidělcem, a pak by měl dost vlivu, aby se jím mohl živit, ať by válka dopadla jakkoliv: úplatky. Výjezdní víza na prodej. Obrazy ukradené ze stěn paláců.

Jenže se ukázalo, že jeho sekretářka Lena, ta kráva, která neuměla vůbec psát na stroji, ale chrápla s půlkou vyslanectví, patřila do sítě britských špionů a zdrhla do Londýna se jmény poloviny členů Abwehru v Lisabonu a zápisníkem plným kódů kontaktů. Prozradila půlku kontaktů v Evropě a Británii. Franke byl potupně přeložen do Varšavy. Sekce G. Sabotáž, falešné papíry, tajné kontakty s určitými menšinami. Příšerné vařené jídlo a ryby jen ze stok. Nehledě na tu zimu. Byla to taková ta zima, které vám zaleze do kostí a nemůžete se jí zbavit. Lisabon mu tam připadal jako jižní Francie. A aby toho nebylo málo, jeho žena, jejíž rodina vlastnila prosperující továrnu na zpracování kovů ve Stuttgartu, díky které spal v brokátu a cpal se kaviárem – jeho rodina měla sotva na kus masa k obědu – mu napsala, že od něj odchází.

Ale pořád lepší zima než kyanidová tableta, rozhodl se Franke. Teď připíval k válečnému úsilí tím, že kroutil ruce a honil informátory, aby vykořenil odbojáře na polské hranici a vzpurné Židy, co se ještě schovávali mezi árijci. Jeho schopnostem to samozřejmě zdaleka neodpovídalo, ale byla to přece jeho síť informátorů, kdo odkryl toho zrádce *chargé d'affaires* z paraguayské ambasády ve Varšavě, který byl zdrojem těch ilegálních padělků. Franke vždycky patřil k mužům, kteří udělají cokoli, aby splnili, co je potřeba. Ještě v Essenu býval detektiv, a ne nějaký laciný patolízal, kterého zajímaly jen titulky v novinách, ale policajt, který obrátil každou stránku,

na kolenou hledal sebemenší stopu, a takový člověk je vždycky připraven vyčenichat příležitost, která ho postaví zpátky na nohy. Jinak by taky mohl strávit zbytek války v tomhle zbytečném zapomenutém městě, anebo, kdyby začalo být zle, jak se začínal pomalu obávat, by ho mohli poslat někam na frontovou linii na východě, kde by ho nejspíš zastřelili vlastní lidi, až by po nich chtěl, aby nezdrhli před postupující hordou Rusů. Teď Franke toužil jen po jediném, a to byla příležitost dokázat nadřízeným v Berlíně opět svou cenu.

Ale dnešek se docela vydařil. Jeho síť našla informátora ve Varšavě, který udal svoje vlastní lidi. Stopa vedla z varšavských ghatt až na ambasády Paraguaye a Salvadoru. Dvě stě čtyřicet Židů. Vzhledem k celku to byla samozřejmě jen kapka v moři, ale bylo to dvě stě čtyřicet Židů, kteří z nějakého důvodu zajímali americkou a britskou vládu a u nichž Berlín zoufale potřeboval důkaz, jestli jde o narušení suverenity dvou neutrálních latinskoamerických přátel, aby se zapeklitá situace konečně uklidnila. Určitě dostane pochvalu z Berlína, dokonce snad uznalé přikývnutí od Canarise, a třeba vyjde najevo, že jeho přeložení z Lisabonu bylo poněkud unáhlené. Třeba ho ocení sám Reichsmarschall. Všichni si toho musí všimnout.

Protože muž jako Franke, který vyrostl mezi essenskými továrnami na tavbu železa, věděl, že to není tak složité. Nechce to víc než jít za svým čichem a nebát se uspinit si ruce. To byl ten problém mezi nafoukanci z Abwehru. Ti měli tolik práce s koktejlovými party a flirtováním s manželkami hodnostářů, že nepoznali informátora od barmana. Ale Franke byl člověk ochotný riskovat cokoliv, když bylo třeba něčeho dosáhnout.

Jenže teď se musí vrátit do Varšavy, do zimy, které zbývají ještě nejmíň dva měsíce. Ještě jeden takový úspěch a budou mu muset nabídnout jeho staré místo. Třeba to bude tentokrát Ženeva, představoval si někdy rozkošnický.

Snad dokonce Paříž.

Vlak zmizel za zatáčkou a nad kolejí se rozplýval poslední obláček kouře. Jeho úkol byl splněn. Franke se podíval na zahozený doklad, který mu podal francouzský kapitán. Stránka víza opatřená fotografií, kterou někdo zahodil na nástupiště. Docela pěkná holčička, na Židovku. Snad

dvanáct let, copy a šťastný úsměv. Přečetl si její jméno: Elena Zeitmanová. *Zeitmanová*. Co na tom sejde, pomyslel si Franke. Úhledně papír složil a zastrčil si ho do kapsy. Netušil, kam přesně je poslali. Prý nějaký pracovní tábor v Polsku, doslechl se. Ale jak se tak díval za vlakem, jednu věc věděl jistě: ať ji teď čeká cokoli, žádné vízum ani pas na světě už jí nepomůže.

5

LEDEN, DRUHÉHO DNE

Peter Strauss seděl u svého stolu v centrále OSS ve Washintonu, D.C., a s pocitem marnosti si pročítal depeši od ataše Výboru pro válečné uprchlíky ve švýcarském Bernu.

Týkala se různých civilistů zadržovaných v detenčním táboře Vittel na severovýchodě Francie, kteří čekali na transport z Evropy pod ochranou pasů určitých latinskoamerických zemí.

Pasů, které ho nesmírně zajímaly. Které pomáhal vyřizovat. Depeše zněla:

Velice nerad musím informovat, že diplomatická ochrana těchto žadatelů byla jednou provždy ukončena. Rozhodnuto, že dokumenty získány falešně. Všichni nositelé shromáždění a odvezení zapečetěným vlakem. Cíl: pracovní tábor v jižním Polsku. Myslíme si, že jde o město Oswiecim.

Strauss si přečetl depeši ještě jednou a žaludek se mu znovu sevřel. Byl to celý rok. Celý rok pečlivých příprav, pašování dokumentů do rukou jediného muže, kterého tak hledali, jeho vyvezení i s rodinou z Polska přes okupované území. Tajné domlouvání dopravy. Rok přemlouvání paraguayské vlády, aby odolala německému diplomatickému nátlaku a zůstala stát za nimi.

A teď byl celý ten rok ztracený.

Všichni nositelé shromáždění a odvezení zapečetěným vlakem. Cíl: pracovní tábor v jižním Polsku.

Strauss odložil depeši. Operace Sumec skončila.

Jako syna chazana, který uměl dodnes recitovat modlitby a Tóru stejně dobře jako vlastní jméno, ho prázdnota v útrokách svírala ještě zoufaleji. Bratr jeho otce byl dodnes ve Vídni; neměli tušení, jaký osud ho potkal, i celou jeho rodinu. Dalo se říct, že veškerou svou víru v dobrý výsledek této války vložil Strauss do naděje, že se tahle jeho mise vydaří.

A teď se obojí zhroutilo.

„Budete si přát odpovědět, pane?“ Mladý poručík, který diplomatické sdělení přinesl, pořád stál v jeho kanceláři.

„Ne,“ odvětil Strauss mrzutě. „Nebudu.“ Popadl brýle s drátěnou obroučkou a začal čistit čočky.

„Takže je po všem? Všech dvě stě čtyřicet...“ vyptával se pobočník. Víc toho nevěděl. „Je mi to líto, pane.“

„Dvě stě čtyřicet životů...“ přikývl Strauss. „Všechny stálo za to zachránit, o tom není pochyb. Ale jen jeden byl nepostradatelný.“

6

O ČTYŘI DNY POZDĚJI

Uslyšeli syčení páry a ucítili trhnutí brzd. Po třech mučivých dnech stísněného, páchnoucího věznění se vlak konečně zastavil. „Kde jsme?“ ptali se lidé ve tmě. Byla noc. „Vidíte někdo něco?“

Chvilí tam jen stáli, zvenčí slyšeli výkřiky v němčině. Štěkání psů.

Někdo řekl: „Slyšel jsem, že nechávají psy útočit na lidi, sotva vylezou z vlaku. Ať si vyberou, koho chtějí.“

„Držte hubu,“ ozval se hrubý ženský hlas. „Děsíte děti.“

Náhle uslyšeli rachocení odemykaných zámků a dveře vagonu se otevřely. Dovnitř se nahrnul studený vzduch a zář umělých světél.

„*Raus, raus*. Všichni ven. Vystupovat! *Schneller*. Rychleji.“ K vlaku přiběhly šedě oděné strážce s obušky v rukou a začaly vytahovat lidi z vagonů. „Rychle! Hned! Seřadit na nástupišti i s věcmi.“

S krví rozproušenou strachem Alfred, Marta a Lucie vystoupili z přečpaného vagonu, zahalili se do kabátů před štiplavou zimou a zaclonili si oči před ostrým světlem. Během nekonečné cesty nejmíň čtyři lidé v jejich vagonu zemřeli. Stará žena, která byla nemocná; další, mladá těhotná žena, prostě padla na zem. Dvě malé děti. Bylo i několik chvil, kdy si Alfred nebyl jistý, jestli Marta vydrží; chrastění v jejích prsou se v přeplněném prostoru zhoršovalo. K jídlu bylo jen to, co si lidé vzali s sebou a o co se byli ochotní rozdělit. A žízeň... hrdla měli vyprahlá. Každý den se mohli napít jen jednou. „Pamatuješ na naše líbánky v Itálii?“ snažil se Alfred cestou rozveselit Martu. „Jak ses na mě zlobila?“

„Protože jsi koupil jízdenky do třetí třídy,“ přikývla. Její hlas byl sotva silnější než šepot.

„Lepší jsem si nemohl dovolit. Ještě jsem neměl ani místo učitele,“ vysvětloval Lucii v monotónním pohupování vagónu. „Když si na to vzpomenu dnes, nebylo to tak hrozné, vid’?“ řekl Martě s úsměvem.

„Tvůj otec vždycky dokáže proměnit neúspěšný experiment v životní lekci,“ prohodila Marta k Lucii.

Potom si o něj opřela hlavu a rozkašlala se. Aspoň trochu si ukrátili čas.

Na nástupišti se teď ze všech stran ozýval křik a štěkot psů. Rozsvěcela se další světla. V pozadí viděl Alfred strážce se samopaly. Černě odění vojáci ostře hvízdali na píšťalky a naháněli lidi jako stádo ovcí.

„Tudy! Tamhle. Věci nechte tam, kde jsou! Postaráme se o ně.“

Francouzské dozorce ve Vitellu začal Alfred v posledních měsících nenávidět. Teď však byli daleko a Alfred si rychle začínal být jist, že to, co měli za sebou, bylo v porovnání s tím, co je čeká, docela příjemná vzpomínka.

„Držte se pohromadě,“ opakoval, podpíraje Martu ve vzdouvajícím se davu. „Aspoň jsme venku z toho příšerného vlaku. *Podívejte...*“ Ukázal vzhůru na nápis, jehož písmena tvořila oblouk vysoko nad vstupní bránou.

„Co se tam píše, tati?“ zeptala se Lucie. Bylo to německy.

„*Práce osvobozuje.* Vidíš, musíš zase sebrat síly, Marto. Jestli tu budeme pracovat, budeme v bezpečí. Uvidíš.“

Rozkašlala se, přikývla a postrkována překotnou tlačenicí se sehnula pro svou tašku.

„*Počkej...*“ Alfred jí tašku zvedl. „Pomůžu ti.“

Když se vagóny vyprázdnily, na chvíli se všichni semkli k sobě. Matky vzaly za ruce své děti, mladší uklidňovali starce, nejistí, co bude dál. Všichni už slyšeli zvěsti o temných, strašných místech, kde lidé mizeli beze stopy. Najednou, k jejich úžasu, se ozvaly tóny hudby. Orchester. *Jak je to možné?* Byl to Schubert. Alfred si byl jistý. Slyšel ho hrát v pražském Rudolfinu.

„Schubertův houslový koncert D dur,“ potvrdil někdo nahlas.

„Vidíš, i orchestr tady mají.“ Alfred objal Martu paží. „Co říkáš, Lucie?“ Snažil se znít optimisticky. „Nemůže to být tak zlé.“

„*Tudy! Tudy!*“ Davem se prodírali černě oděni strážci s výložkami SS. „Ženy a jejich děti sem. Všichni muži, i otcové,“ jeden ukázal na jiné místo, „sem. Nemějte obavy, je to jen kvůli organizaci. Brzy se zase sejdete.“

„Měli bychom zkusit zůstat pohromadě,“ řekl Alfred, zvedl oba kufry a aktočku pevně tiskl v podpaží.

„Vy tam!“ Urostlý voják v černé čepici SS do něj hrubě strčil. „Ženy a děti doleva. Vy tamhle.“

„*Meiner Frau ist unwohl,*“ přemlouval ho Alfred německy. „Je nemocná. Potřebuje péči.“

„Nebojte se, tady se o ni postarají. Brzy ji zase uvidíte. Všichni budou v pořádku. Jen nechte všechny věci tady.“

Na nástupišti se nahromadila velká halda kufrů a brašen, jako když se skupina turistů chystá na výlet.

„Ale jak je potom najdeme?“ zeptala se žena s kožešinovým límcem. „Jak poznáme, co je čí?“

„Nebojte se, všechno vyřešíme.“ Německý důstojník se zdvořile usmál. „Ale teď jděte, honem, poklusem... Vy dvě také...“

Mezi přebíháním lidí, štěkáním psů a pokyny strážců si Alfred všiml hrstky lidí v modrošedě proužkovaných uniformách a malých čapkách, kteří se proplétali davem, zvedali opuštěná zavazadla a batohy a házeli je na rychle rostoucí hromadu. Byli shrbení jako utiskovaní sluhové a vyhublí na kost. Plnili svůj úkol a vyhýbali se přímému očnímu kontaktu s nově příchozími. Jeden z nich se však spíše náhodou podíval na Alfreda. Jeho potemnělé, pře-padlé rysy, vyholená hlava a zapadlé, duchaprázdňné oči vypovídaly o životě na tomto místě úplně něco jiného.

„Ženy a děti sem! *Schneller!* Rychleji!“ vyštěkl jeden z Němců, popadl Martu a Lucii za paže a vlekl je pryč. Ve vteřině je od Alberta oddělil neprostupný dav.

„*Marto!*“ Alfred se vrhl za nimi. „*Lucie!*“

„*Alfred!*“ odpověděl mu ženin hlas, ale jeho jméno zaniklo ve změti křiku a kvílení, zatímco se k němu zoufale snažila probojovat.

„*Tati!*“ křičela Lucie. „Já jsem tady!“

Alfred zahodil kufry a snažil se dostat k nim. Jak se od něj vzdalovaly, zmocňoval se ho svíravý strach. „Prosím vás, musím se dostat ke své ženě a dceři. Já–“

„Bez obav, budou v pořádku. Brzy je uvidíte,“ přerušil ho esesák. Ukázal na druhou stranu: „Vy jděte tam.“

„Brzy se zase sejdem!“ volal za nimi Alfred. „Budte silné. Já si vás nějak najdu.“

„Miluju tě, Alfred!“ vykřikla Marta. Přes temné moře davu se mu podařilo zahlédnout poslední pohled přetékaající úpěnlivostí. V jejím kapitulujícím pohledu spatřil jakousi konečnost, kterou nikdy předtím neviděl.

Zamával jim a poslal za nimi úsměv plný naděje, přestože jeho srdce náhle zaplavil smutek a hrůza a pocit, že už je možná víckrát neuvidí. „Taky vás obě miluju.“

A pak byly pryč.

Všude kolem, po celém nástupišti si mnozí dávali poslední plačtivá sbohem a marná přání. „Ať jsi v bezpečí!“ „Brzy se uvidíme.“ „Dej pozor na synka,“ volali za sebou. „Neboj se, dám.“ Stráže nařídily mužům, aby nechali tašky i všechny ostatní věci na nástupišti. Alfred sevřel svou aktovku. Objevil se před ním jeden z pruhovaných vězňů a chtěl ji od něj vzít.

„Ne.“ Alfred ji sevřel pevněji. „To jsou moje knihy. Moje vzorce.“

„Nevzdorujte,“ zašeptal vězeň. „Zastřelí vás.“

„Ne, já jim to nedám,“ trval na svém Alfred a ovinul kolem aktovky paže.

„Nebojte se, dědo, tady žádné vzorce potřebovat nebudete,“ oslovil ho německý voják s pobaveným úsměvem. „Tady platí jen jeden vzorec, a ten se brzy naučíte, to vám můžu slíbit.“

„Jsem fyzik. Tohle je můj výzkum. Moje životní dílo, Herr Obersturmführer,“ řekl Alfred, když vyčetl z výložek jeho hodnost.

„Tohle je teď vaše práce,“ odvětil důstojník a pokynul k vězňům, kteří házeli jejich věci na jednu hromadu. Pokusil se Alfredovi vytrhnout aktovku. „Snažte se a možná vydržíte. Mluvíte docela dobře německy.“ Ukázal k frontě: „Jděte tamhle.“

„Prosím...“ nechtěl se Alfred vzdát. „Ne.“

V jediném okamžiku se Němcova hraná zdvořilost proměnila v něco docela jiného. „Tys mě neslyšel? Okamžitě to pusť, Žide!“ Rozepnul pouzdro a vytáhl z něj Luger. „Nebo tu chceš skončit dřív, než jsi začal?“

„Dejte mi ji. Prosím,“ žádal vězeň naléhavě se zoufalým výrazem v očích.

Alfred viděl zatvřelou zuřivost a vztek v Němcových očích a šíji. Věděl, že bude-li vzdorovat ještě pár vteřin, zůstane ležet přímo tady na nástupišti, tak jako starý rabín a jeho paní tam ve Vittelu. Musel zůstat naživu, i kdyby jen pro Martu a Lucii. Musel je ještě vidět.

Neochotně podal vězni aktovku.

„Teď padej tamhle.“ Němec ho postrčil k rostoucí frontě mladších mužů. „Tvá němčina se bude hodit.“ Hvízdal na píšťalku a pokračoval k někomu dalšímu.

Alfred přihlížel, jak se vězeň chopil jeho kožené aktovky a hodil ji na horu tašek a kufrů, která každou minutu narůstala. S hrůzou sledoval, jak spona za letu povolila a jeho práce – rovnice, vzorce, výzkumné články, které napsal pro *Academic Scientifica* a *Zeitschrift für Physik*, dvacetiletá dřina – zvolna stránku po stránce vypadává z aktovky a snáší se jako bezcenný popel na tyčící se hromadu pytlů, batohů, dětských hraček a panenek, až zmizí – každý list jako tělo lhostejně hozené do hromadného hrobu a po chvíli přikryté dalšími.

Kdyby jen věděli, co to je...

Podali mu uniformu a nařídili, aby pochodoval k jedné z budov a tam se převlékl. Náhle měl pocit, že přes všudypřítomný nářek a zoufalá poslední rozloučení a výkřiky „Miluju tě!“ a „Buď silná!“ na nástupišti zaslechl své jméno. Otočil se, srdce mu poskočilo nadějí. „*Marto!*“

Ale to nejspíš někdo cizí volal na někoho docela jiného. Prohledával očima dav, aby naposled viděl své dvě milované, ale už byly pryč. Potom ho pohltil dav. *Osmadvacet let...* říkal si v duchu. Za tu dobu bez sebe byli sotva den. Přepisovala každičky z jeho článků, vyslechla si předem stovky jeho projevů, aby mu poradila se stylistikou a intonací. Pekla mu koláče a sekané, a on se každý čtvrtěk vracel domů z univerzity s květinami z trhu na ulici Krále Stanisława. Narůstala v něm panika, že už ji víckrát neuvidí. Ani jednu z nich. Že na tomhle místě všichni umřou. Modlil se, aby byly v pořádku.

Před sebou uviděl, že fronta, ve které stojí, se rozděluje na dvě další. Cítil, že v jedné bude žít a ve druhé umře. Teď už však bylo pozdě na strach i na modlitby.

Když se ohlédl a uviděl své dokumenty roztroušené po hoře tašek a majeteků jako spadané listí, ta malá část jeho duše, která byla ještě schopná strachu nebo naděje, necítila zhora nic.

Už byla mrtvá.

7

KONEC DUBNA, O TŘI MĚSÍCE POZDĚJI LISABON

Černý Opel zastavil u obrubníku před lisabonským letištěm a Peter Strauss, schoulený před deštěm, si zalezl na zadní sedadlo.

Neměl vojenskou čapku ani uniformu pod pláštěm. Jen sportovní sako a flanelové kalhoty, pomačkané z dvouhodinového letu z Londýna. S cestovní taškou a koženou aktovkou vypadal jako další z obchodníků, kteří se snažili vydělat na válce prodejem oceli či potravin nebo nákupem portugalského wolframu. Lisabon byl během války jedním z posledních otevřených a prosperujících center obchodu v Evropě.

„Kapitáne Straussi,“ přivítal ho řidič, rozený Švýcar, který pracoval pro Výbor pro válečné uprchlíky. Chopil se jeho zavazadel: „Vím, že za sebou máte dlouhou cestu. Chcete se zastavit v hotelu a občerstvit se?“

„Díky,“ odvětil Strauss. Nasedl na noční diplomatický let do Londýna, načež strávil další dva dny tajnými telefonáty a depešemi, aby zorganizoval schůzku, které se tu měl zúčastnit. „Ale jestli je všechno v pořádku, nerad bych se zdržoval.“

„Velmi dobře.“ Řidič uložil Straussovu tašku do auta a posadil se za volant. „Všichni už čekají. Byl jste někdy v Estorilu?“

Asi za čtyřicet minut se ocitli u pobřeží a dorazili do noblesního přímořského letoviska s přepychovým kasinem, kde hrála o výjezdní víza vysídlená evropská smetánka ve večerních róbách promísená s britskými i německými špiony. Auto zastavilo před dvoupatrovým domem otočeným k moři

s taškovou střechou, štukovaným průčelím a vysokou železnou bránou: Rua do Mare 114. Vilka mohla patřit kterékoli zámožné portugalské rodině toužící po ústraní a výhledu na moře, ale ve skutečnosti to bylo letní útočiště katolického arcibiskupa. Vysoké zdi, odlehlá poloha daleko od špionských hnízd Lisabonu a doba dlouho před příchodem letních davů z ní činily ideální místo na setkání, kterého se Strauss přijel zúčastnit.

Vstupní brána se otevřela a Opel zaparkoval na nádvoří, jehož střed zdobila velká fontána ve florentském stylu. Přivítat ho přišel malý, elegantně oblečený muž s kozí brádkou, který se představil jako Ricardo Oliva z Mezinárodního výboru pro uprchlíky a doprovodil Strausse klenutým podloubím do hlavní budovy. Ve velké místnosti, jíž dominoval ohromný kamenný krb a lustr se svíčkami, už ho očekávala pestrá skupina lidí. Jako první ho uvítal arcibiskupův adjunkt, asi padesátiletý plešatící muž v černém hávu s krucifixem, který se představil jako monsignore Correa.

„Děkuji, že jste zorganizoval toto setkání,“ řekl Strauss a potřásl duchovnímu rukou. „A vyřídte prosím poděkování mé vlády Jeho Excelenci, že nám dal k dispozici soukromí svého domova.“

„Soukromí je jediná zbraň, kterou dnes máme,“ odvětil monsignore s příkývnutím, „ale ze srdce doufáme, že se ta ohavná záležitost brzy dostane na světlo a doslechne se o ní celý svět. Koneckonců existují naléhavější věci než politická nebo náboženská neutralita. Dokonce i uprostřed války.“

„I my v to doufáme,“ přisvědčil Strauss.

Obešel místnost a pozdravil se s různými zástupci uprchlických výborů z Bernu a Stockholmu, dvěma ortodoxními rabíny s plnovousem, kteří nemluvili anglicky a které Strauss oslovil tradičním hebrejským „*Šalom, rebi*“, a konečně s Alexandrem Katznerem ze Světového židovského kongresu, který byl u něj doma dobře známý svou snahou o převozy Židů z okupovaných území. Všichni na Strausse hleděli s velkým očekáváním.

„Jsme rádi, že jste tu,“ přivítal ho Katzner vřele. „Je čas, aby se svět dozvěděl o hrůzách, které se dějí už nějakou dobu, jak jsme zjistili.“

„Váš prezident se teď musí dozvědět,“ pokračoval jeden ze zástupců uprchlických výborů, „o tom, čemu čelíme. A zakročit.“

„Prosím, prosím... Dopřejte našemu hostu trochu času. Měl byste chuť na něco k jídlu, kapitáne?“ Monsignore Correa uchopil Strausse za loket. „Víme, že za sebou máte dlouhou cestu.“

Strauss mu poděkoval, ale nabídku zdvořile odmítl. „Pokud je to v pořádku, rád bych začal co nejdříve.“

„Samozřejmě. Chápu. V tom případě, prosím, tudy...“ Monsignore otevřel velké dvoukřídlé dveře a dovedl Strausse do prostorné oficiální jídelny. „Očekávají vás zde.“

U dlouhého dřevěného stolu se dvěma mohutnými zlatými mnohoramennými svícny uprostřed seděli Rudolf Vrba a Alfréd Wetzler.

Oba muži byli hubení a osmahlí, obleky na nich visely, a zatímco do místnosti vstupovali všichni ostatní, oni zůstali sedět. Od jejich útěku z tábora uplynulo jen pár týdnů a vlasy jim teprve začínaly růst. Wetzler, kterého Strauss znal z fotografií, měl pod nosem drobný knírek. Vedle něj seděl jeho český druh Vrba, kouřil a vypadal velmi nervózně. Jeden český člen Výboru pro válečné uprchlíky jim dělal tlumočnicka.

Strauss jim nejprve potřásl rukama a pogrataloval k jejich statečnému útěku. „Oba jste prokázali pozoruhodnou odvahu. Celý svět je vám velmi zavázán.“ Někdo před něj položil šálek černé kávy s kouskem tvrdého cukrkandlu.

Čech přetlumočil jeho slova a oba muži s nepřílišným nadšením přikývlí.

„Tady je jejich zpráva,“ řekl Katzner ze Světového židovského kongresu a přisunul před Strausse tlustý svazek papírů. „Ale mám za to, že s nejdůležitějšími body už jste obeznámen. Už nějakou dobu není žádným tajemstvím, co se děje. Nás všechny ale zajímá něco jiného – proč už tak dlouho čekáme na nějakou reakci? To, co proti nám vedou nacisté, není válka. Tohle je vraždění.“

„Jsem voják a ne diplomat,“ odpověděl Strauss, „ale chci vás ujistit, že jsme okamžitě uvědomili i prezidenta.“

„Vy sám jste Žid, nemám pravdu?“ zeptal se jeden Švéd z uprchlického výboru.

Strauss přikývl. „Ano, jsem.“

„Tak tomu přece musíte rozumět lépe než kdo jiný. Každý den umírají tisíce a tisíce dalších. Jak to, že vaše vláda nic nepodniká?“

„Americká vláda má zájem o všechny životy ohrožené nacistickým režimem,“ pronesl Strauss, ale slova ho tlačila v útrobách jako nestrávený kus masa a jeho uším zněla dutě. Bylo mu jasné, že všichni, kdo se tu sešli, chápou jeho návštěvu jako znamení, že už se brzy dočkají vojenské odpovědi, po které prahnou. Že Spojené státy americké, domov největšího počtu Židů na světě mimo Evropu, zareagují leteckým úderem proti táborem, nebo aspoň vybombardují jejich železniční spojení. Že jeho návštěva znamená vytouženou naději alespoň ze strany spojenců.

Jenže kvůli tomu on tu nebyl.

Strauss téměř omluvně přikývl a otočil se na Vrba a Wetzlera. Zalovil v aktovce a vytáhl z ní složku. „Tady je jedna fotografie, kterou bych vám oběma chtěl ukázat.“ Čech jeho slova přeložil. Strauss posunul po stole fotografii velkou asi jako list papíru. Jako první k Rudolfu Vrbovi, který se na ni úkosem podíval. „Poznááte tohoto muže?“

Zatímco Čech tlumočil jeho slova, uprchlík hleděl na Strausse prázdným výrazem bez sebemenšího náznaku odpovědi.

„V táboře,“ upřesnil Strauss. „Viděl jste ho? Je tam?“

Vrba zvolna zvedl fotografii Alfreda Mendla.

Vrba měl krátké tmavé vlasy, placatý nos a nízká, výrazná obočí. Jeden koutek jeho úst byl vytočený vzhůru, což mu dodávalo téměř uličnický výraz. Dlouze si prohlížel fotografii. Strauss čekal. Pak se na něj Vrba konečně podíval.

„*Sorry*,“ řekl zajíkovou angličtinou a zavrtěl hlavou.

Strauss ucítil bodnutí zklamání. Tohle byla jeho poslední naděje. Pro mnohé to byla poslední naděje. Celoroční práce teď visela na vlásku. Podal fotografii Wetzlerovi. Jeho tvář s vysokým čelem a huňatým obočím působila snaživěji. Dlouze si fotografii prohlížel, a potom ji s lhostejným pokrčením ramen posunul po stole zpátky před Strausse.

„Prosím vás,“ naléhal na něj Strauss. „Podívejte se ještě jednou. Je to důležité.“

Wetzler se podíval znovu, nyní takřka ledabyle, a pak se natáhl k balíčku portugalských cigaret. V tu chvíli se mu vyhrnul rukáv a Straussův pohled

zaujala modravá čísla napsaná na spodní straně uprchlíkova zápěstí. Wetzler si zapálil cigaretu a zhluboka potáhl. Potom začal hovořit česky a mluvil dlouho. Po celou dobu ze Strausse nespustil oči.

„Pan Wetzler chce vědět,“ promluvil konečně tlumočnick, „co ten muž udělal, že si zaslouží vaši pozornost víc než všichni ostatní? Každý den umírají stovky nevinných lidí. Ženy, děti. Jakmile vystoupí z vlaků, seberou jim veškeré věci a zplynují je. Každý z nich je dobrý člověk...“ Wetzler mluvil rychle a tlumočnick dělal, co mohl, aby mu stačil. „Každý z nich vede užitečný život. Kdo je *tenhle* člověk, že cestujete takovou dálku, abyste se dozvěděl, jestli tam je?“

Uprchlík posunul fotografii po stole před Strausse, jako by čekal na odpověď.

„Odpověď neexistuje,“ odpověděl Strauss, oči upřené do očí hubeného muže. „Je jen naléhavost. Rozumím vašemu argumentu. A odvezu ho s sebou až na nejvyšší místa naší vlády. To vám mohu slíbit.“

Uprchlík si jen odfrknul a odklepl popel z cigarety do popelníku. Očima zabloudil ke svému příteli Vrbovi, jako by mezi nimi panovala nějaká tichá dohoda. Strauss ještě chvíli počkal a potom vrátil Mendlovu fotografii zpátky do aktovky.

Vtom Rudolf Vrba velmi lámanou angličtinou a s neochotným přikývnutím promluvil: „Je tam. Váš člověk. Samozřejmě, už jsou to dva měsíce. Každý den umírají stovky lidí. Takže kdo ví...?“

Strauss pocítil v srdci vlnu optimismu. *Je tam*. To byla ta slova, kvůli kterým přeletěl oceán. „Jak si můžete být jistý?“ zeptal se Čecha. „Musel jste tam vidět tisíce tváří. A on teď musí vypadat úplně jinak. Všechno se změnilo.“ Vzpomínka byla jedna věc, ale Strauss potřeboval potvrzení. Něco, čím si mohl být jistý.

Vrba pokrčil rameny. „Byl něco jako profesor, ne? Aspoň mu tak všichni říkali.“

„Ano.“ Strauss přikývl, srdce se mu rozběhlo cvalem. „To byl.“

„Ale hlavně je tu ta sedmačtyřicítka...“

„*Sedmačtyřicítka*...?“ Strauss zmateně zvedl obočí. Poznamenal si číslo do poznámkového bloku. „Co to je?“

„Pravá dolní stolička. Doma jsem studoval zubní lékařství. Jednou ho ke mně přivedli. Kvůli váčku.“ Jeho uličnická ústa se roztáhla do úsměvu. „Na obličej je jsem v táboře nikdy moc nekoukal. Ale zuby já nezapomínám.“

8

Toho večera Strauss seděl v baru hotelu Sao Mamede v tmavé postranní uličce, daleko od ruchu a živé rozjařenosti kasina. A ještě dál od hotelu Pallácio Estoril s jeho nacpaným, dřevem obloženým barem, kde se nad koňakem družili němečtí a britští agenti a kde si každý, kdo vstoupil, mohl být jistý, že se ocitne na něčím seznamu.

Mimo něj tu byl jen jeden párek, který se k sobě tiskl v odlehлém koutě nad sklenkami Aperolu.

Tady si ho nikdo nevšimne. Tady mu recepční nebude procházet vzkazy. Strauss si pročítal depeši, kterou právě poslal zpátky do Washingtonu, D.C.

Bylo to dálkopisné číslo vytvořené pouze za účelem dostat jeho zprávu nepozorovaně do rukou plukovníka Donovana. Depeše povětšinou popisovala zcela všední detaily jeho cesty. Se kterými klienty se setkal, které objednávky čekají na vyřízení. Žádost pro Oddělení nerostných zdrojů. Všechno falešné, samozřejmě. Vymyšlené.

Význam měl jen poslední řádek zprávy.

„Vy nám nepomůžete, že?“ zeptal se ho Alexander Katzner po rozhovoru s Vrbou a Wetzlerem, když pochopil, jaký byl pravý účel Straussovy návštěvy.

Ne. Nemůžu.

Strauss až do dospívání studoval Tóru. Rodina jeho otce měla doteď příbuzné v Evropě. Myslel na čísla vytetovaná do Wetzlerova zápěstí. Kdyby se rozhodli poslat letadla, aby vybombardovala ta zatracená místa, nejradši by to první pilotoval osobně.

Přišel k němu barman.

„Skotskou,“ poručil si Strauss. „Tu nejlepší.“ Normálně nepil, ale dnes, když si představil, jaká asi bude Donovanova reakce, mu panák připadal jako nejlepší řešení.

Každý den umírají stovky nevinných lidí, řekl mu Wetzler. Co ten muž udělal, že si zaslouží vaši pozornost víc než všichni ostatní?

„Jak to, že to sám nechápete?“ zeptal se ho do očí jeden z členů výborů pro válečné uprchlíky. „Jako Žid?“

Ale ano, chápal to. Jak moc ho bolelo, že nemohl odpovědět.

Prostě sem jen přišel kvůli něčemu jinému.

Barman mu přinesl skotskou. Strauss ji vypil na jeden doušek. Cítil, jak se mu v srdci rozjasnilo. Když si představil reakci svého šéfa pět tisíc kilometrů odtud, až dostane tu zprávu, musel se usmát.

Poručil si ještě jednu.

Váček... Strauss se zasmál nahlas a zavrtěl hlavou. Aspoň teď vědí, kde je. Na místě, které připomíná víc peklo než život. Teď už zbývá jen ho odtud dostat.

S rybařením to vypadá slibně, končila jeho depeše. Připravte si pruty. V rybníku mají sumce.

9

**ZAČÁTEK KVĚTNA, O DVA TÝDNY POZDĚJI
WASHINGTON, D.C.
TATÁŽ SCHŮZKA V BÍLÉM DOMĚ S ROOSEVELTEM,
STIMSONEM, MORGENTHAUEM A DONOVANEM**

Roosevelt hleděl na Strausse, který rozložil papíry po stole. „Když mluvíme o tom muži, co je teď v Auschwitzu, kapitáne... Říkal jste, že existuje ještě jeden způsob?“

„Ano.“ Strauss se znovu podíval na svého šéfa Donovana. Ředitel OSS na něj kývl, ať pokračuje. „Jestli ho nemůžeme vykoupit ani ho za nikoho vyměnit,“ kapitán si odkašlal, „pak navrhuji, abychom ho prostě unesli.“

Nejdříve se rozhostilo ticho.

„Unesli...?“ Ministr financí Morgenthau se na něj podíval, jako by se pře-slechl. „Myslíte prostě tam jít? Do tábora smrti hlídaného tisícem Němců? Uprostřed okupovaného Polska?“

Strauss cítil jejich pochyby. Tohle bylo rozhodně největší jeviště, na kterém kdy hrál. *A možná taky poslední*, napadlo ho hned. Podíval se do očí ministrovi financí, jednomu z nejbližších prezidentových důvěrníků, muži, o němž věděl, že ho bude muset přesvědčit, a pevně přikývl. „Ano, přesně to navrhuji, pane.“

Zatímco ovzduší v místnosti houstlo skepticismem, Strauss se otočil na Henryho Stimsona. „Říkáte, že toho muže potřebujete, nemám pravdu, pane ministře?“

Rooseveltův ministr války zdráhavě přikývl. „Byl to profesor. Ve Lvově. Elektromagnetismus. Je jedním ze dvou lidí na světě, kteří mají tuto konkrétní

odbornost. Obávám se,“ otočil se k prezidentovi, „že bez něj, jak tvrdí naši lidé ze západu, budeme nadále zaostávat.“

Bylo to poprvé, co Strauss zaslechl slovní spojení „naši lidé ze západu“, ale bylo evidentní, že jde o něco velkého. Z rozvědky už prosakovaly zvěsti o tom, že USA nejsou daleko od vyvinutí zbraně rozhodujícího dopadu.

„Říkáte, že je jeden ze dvou...?“ upřel Roosevelt oči na Stimsona.

„Ano. Ale podle generála Grovese,“ vložil se do debaty ředitel OSS, „je jediný, který v současnosti *nepracuje* pro Němce na *jejich* experimentech s uranem,“ vysvětlil Donovan.

„Chápu.“ Na obou stranách Atlantiku probíhaly závody tajných vědeckých experimentů s jaderným štěpením produkujícím řetězovou reakci, s cílem vytvořit zbraň tisíckrát silnější, než jakou kdy svět viděl. Ve Spojených státech to bylo v Los Alamos v Novém Mexiku – „na západě“ – pod vedením fyzika Roberta Oppenheimera a jeho vojenského vedoucího, generála Leslieho Grovese. O tom, co je v těchto závodech skutečně v sázce a že kdo je vyhraje, vyhraje nejspíš také válku, věděli v této místnosti pouze prezident Roosevelt a jeho ministr války.

„V tom případě,“ rozhlédl se kapitán Strauss kolem stolu, „navrhují, abychom udělali přesně tohle.“

„Máte na mysli vpád?“ vyptával se nyní prezident. „Na nacistické území? Prostě tam poslat komando, zneškodnit dozorce, najít ho a odvézt?“

„Ne, pane prezidente,“ odpověděl mu kapitán OSS. Otevřel složku a vytáhl z ní mapu, znázornění tábora, které pro ně nakreslili Vrba s Wetzlerem. „Takový vpád by neměl šanci na úspěch. Tábor je velmi dobře hlídáný. A v okolí jsou další speciální vojenské jednotky. Silou to udělat nemůžeme, aspoň ne takhle rychle. Jsou tam tisíce vězňů. Řekli mi, že je identifikují podle čísel, nepoužívají ani jména. Viděl jsem to, v Lisabonu.“ Natáhl paži: „Vězni mají na zápěstích vytetovaná čísla.“

Roosevelt se znechuceně ušklíbl a otočil se na Donovana. „Tak co tedy máte v plánu?“

„Jeden muž.“ Ředitel OSS se chopil Vrbovy mapy. „Vypustíme ho v noci někde v okolí. Spojíme ho s místními partyzány, už jsme s nimi navázali

kontakt. Můžeme ho propašovat do tábora. Pak bude mít dvaasedmdesát hodin na to, aby našel našeho člověka. A dostal se i s ním ven.“

„*Jediný muž?* Bude to jako hledat jehlu v kupce sena,“ namítl Henry Stimson. „*Jestli* je ještě vůbec naživu.“

„Ano. V tom s vámi souhlasím,“ přikývl Donovan rozvázně. „Je to jedno velké *jestli*. Šance nebudou příliš velké. Ale to nejsou ani ty naše, když toho muže nemáme, *jestli* tomu dobře rozumím.“

„*Jediný muž...*“ vyslovil Morgenthau nahlas to, o čem všichni přemýšleli. „Kdo by se do takové mise vůbec pustil? Četl jste, jaká zvěrstva se tam odehrávají. *Jestli* ho chytí nebo *jestli* se mu nepovede utéct, je to jasná sebevražda. A oni ho *chytí*, plukovníku Donovane, tím si můžete být jistý. A co potom?“ Otočil se na prezidenta. „Ohrozí to všechna větší vyjednávání, která máme momentálně rozjetá. Sám Eichmann je připravený vyjednávat o životech tisíců Židů. A nemůžete tam poslat trénovaného agenta. Bude tam vyčnívat jako bolavý palec. V řádu minut. Bude muset mluvit jejich jazykem, vypadat jako oni...“

„Myslíme si, že někoho takového máme,“ přerušil ho Peter Strauss a otevřel další složku. Nechal kolem stolu kolovat fotografii.

Byl na ní muž s tmavší pleť a semitskými rysy. Něco přes dvacet let. Hubená úzká tvář, tmavé oči.

„Není to agent. Je to poručík rozvědky tady z D.C.,“ vysvětloval Strauss. „Momentálně dešifruje německé a polské depeše. Jmenuje se Blum. Nathan.“

„Je Žid?“ zeptal se Morgenthau, zvedl fotografii a zblízka si ji prohlížel.

„Ano.“

Stimson se díval na kapitána OSS s nedůvěřivostí. „Chcete propašovat do pracovního tábora na nepřátelském území v rámci jedné z nejzásadnějších tajných misí celé války překladatelskou kancelářskou myš? Zbláznil jste se?“ Opovržení ministra války nad tím, co považoval u mnoha misí za bezohlednou bezstarostnost OSS, bylo v komunitě vojenských zpravodajců přímo legendární.

„Není to jen tak nějaký překladatel. Přišel sem v roce 1941 z Varšavy,“ vysvětloval Strauss. „Uprchl z krakovského ghetta a riskoval život, aby dovezl do bezpečí do Švédska nějaký uctívaný náboženský dokument. Strávil rok

na Severozápadní univerzitě, kde se stal boxerským šampionem v lehké váze, a potom narukoval. Mluví plynně čtyřmi jazyky, včetně polštiny a němčiny.“

„A vy myslíte, že to dokáže?“ Roosevelt si prohlédl fotku a podal ji zpátky Straussovi. „Že se vrátí přesně na to místo, odkud s nasazením života utekl? Kvůli téměř marné snaze o nalezení jednoho člověka?“

„Jinou šanci nemáme,“ odpověděl mu plukovník Donovan. „Už jednou nás žádal, jestli by nemohl dostat nějaký větší úkol.“

„No, tak to tenhle v každém případě je,“ odfrknul si uštěpačně Stimson.

„Ještě je tu jedna věc...“

„A to...?“ obrátily se na něj válkou ztěžklé oči prezidenta Roosevelta.

„Šest měsíců po jeho příjezdu sem mu Němci vyvraždili celou rodinu.“ Donovan pohlédl prezidentovi do očí: „Podle těch, kdo ho znají, trpí pocitem, že je tam nechal umřít.“